

Moslimvrouwen en het dominante gender discours

Een onderzoek naar geboren en bekeerde moslimvrouwen en hun opinies over het dominante gender discours.

Nandi Rowan Schrama

Universiteit Utrecht

Master Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief

29 juni 2012

Begeleider: Fenella Fleischmann

Dankwoord

Ik wil iedereen bedanken die mij gesteund, gemotiveerd en geholpen heeft bij mijn onderzoek, maar er zijn een aantal mensen die ik in het bijzonder wil bedanken. Allereerst wil ik mijn respondenten bedanken voor hun openheid en eerlijkheid. Zonder deze vrouwen was het nooit gelukt. Vervolgens wil ik Fenella Fleischman bedanken, zij heeft mij goed geholpen tijdens het gehele proces. Ze stond altijd klaar voor mij als ik iets nodig had, maar heeft nooit iets voorgezegd, heeft mij alles zelf laten doen, zelf laten ontdekken en dat heeft geleid tot een ontwikkeling in mijn denkvermogen met als resultaat dit artikel. Als laatste wil ik mijn moeder, Madelon Schrama, bedanken voor het meelezen en het commentaar geven op mijn scriptie.

Samenvatting

Binnen dit onderzoek stond de vraag centraal of er een verschil te vinden is tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen betreffende hun mening over het dominante gender discours. Het dominante gender discours betreft het populaire idee in de Nederlandse samenleving dat de islam slecht is voor vrouwen. Verschillen de opinies en gedragingen van de twee groepen moslimvrouwen van elkaar betreffende dit discours?

Aan de hand van biografische gesprekken met tien moslimvrouwen, zowel bekeerd als geboren, is getracht antwoord te geven op de bovenstaande vraag. De respondenten hebben hun levensverhaal verteld en aan de hand daarvan konden een aantal conclusies worden getrokken.

Eén van de belangrijkste conclusies die getrokken kan worden is dat er geen duidelijk verschil bestaat tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen betreffende het dominante gender discours. De andere conclusies die getrokken konden worden zijn dat alle vrouwen beamen het dominante gender discours te herkennen, alle vrouwen met dit discours in aanraking komen, maar dat de meeste vrouwen zich er niet erg kwaad om kunnen maken. Ze kennen hun eigen waarheden en houden zich daaraan vast.

Volgens de respondenten worden er in de politiek en de media specifieke aspecten van de islam gegeneraliseerd over de gehele islamitische bevolking. Er wordt een verschil gemaakt tussen de islam als religie en de islam als cultuur. De specifieke aspecten die door de politiek en de media naar voren worden gebracht zijn veelal aspecten van de islam als cultuur. Dit komt volgens de vrouwen voort uit een gebrek aan kennis over de islam.

Inleiding

Een eeuwenoud debat

In de hedendaagse populaire media wordt een eenzijdig beeld geschetst van moslimvrouwen en hun relatie tot de islam. Er wordt veelal maar een kant van deze relatie belicht. Met enige regelmaat wordt er gesproken over de negatieve aspecten van de islam in relatie tot vrouwen, in veel mindere mate komen de positieve aspecten van de islam aan bod. Zo heeft *NOVA* in de periode 2007/2008 24 afleveringen besteed aan hoofddoekjes (zowel positief als negatief), 13 aan eerwraak en 1 aan emancipatie van moslimvrouwen. *De Telegraaf* heeft in de tweede helft van 2008 39 artikelen geplaatst over de onderdrukking van vrouwen door de islam en 1 over de emanciperende werking van de hoofddoekjes voor de vrouwen (Van den Berg & Schinkel, 2009).

Dat er een eenzijdig beeld van vrouwen en de islam wordt geschetst in de populaire media is niet bevorderlijk voor de positie van de moslimvrouwen binnen de Nederlandse samenleving. Er ontstaat zo mogelijk een gender discours gebaseerd op een eentonig beeld van deze vrouwen en hun religie. Het heersende idee wordt dat de islam slecht is voor vrouwen en dat deze vrouwen zich bevinden in een slachtofferpositie waar ze niet zelf uit kunnen komen. Hulp of bemoeienis, net hoe men het wil noemen, vanuit de Nederlandse samenleving wordt gezien als een noodzaak. Dit zorgt ervoor dat er binnen het politieke leven zich felle discussies afspelen omtrent dit onderwerp en dat vervolgens de gehele Nederlandse samenleving een mening heeft over de islam en de positie van de vrouw daarbinnen. Daarnaast wordt er door de hedendaagse populaire media het idee gecreëerd dat deze discussie binnen het gender discours nieuw is. Er wordt gesuggereerd dat er ‘problemen’ zijn met de islam als religie sinds deze zich heeft gevestigd binnen Europa. Dit is echter niet het geval (Van den Berg & Schinkel, 2009). Al in het oude Midden-Oosten werd er gesproken over de positie van vrouwen binnen de islam en werd er gediscussieerd over hoe om te gaan met gender verhoudingen binnen de islam (Ahmed, 1992).

Aan het begin van de 19^e eeuw hebben grote sociale en intellectuele veranderingen zich voorgedaan. Binnen de wetenschap ontstond een hang naar rationalisme en positivisme. In de samenleving zelf ontstond een drang naar materialisme en utilitarisme. Ook bureaucratie en imperialisme deden hun intrede. Daarnaast hebben de industriële revolutie en het economisch liberalisme ook hun steentje bijgedragen aan deze belangrijke sociale en intellectuele veranderingen (Nolan & Lenski, 2004). Deze veranderingen hebben er voor gezorgd dat er andere discourses ontstonden. De mensenrechtenactivisten stonden op, het

feminisme werd aangewakkerd. Deze beide bewegingen hebben vele discussies teweeg gebracht. Argumenten als “het sluiëren van vrouwen is oneerbiedig” en “hoofddoekjes maken de vrouw ondergeschikt aan de man” werden toentertijd veelvuldig aangehaald (Ahmed, 1992).

Zoals eerder gezegd is het debat omtrent vrouwen, gender en de islam niet nieuw, de huidige benadering daarentegen wel. Er wordt al eeuwen gesproken over de positie van de vrouw binnen de islam. Wat het ditmaal anders maakt dan voorheen is dat er in grote getale vanuit het politieke leven aandacht wordt besteed aan vrouwen en de islam (Wilders, 2010; Hirsi Ali, 2002). De positie van de vrouw binnen de islam wordt heden ten dage gebruikt als inzet bij de politieke strijd. Een groot deel van de politieke discussies betreft deze relatie. Dit leidt er toe dat er door een deel van de Nederlandse bevolking ook op deze wijze wordt gedacht over de positie van de vrouw binnen de islam. De politiek heeft immers grote invloed op het gedrag en de attitudes van de bevolking (Van den Berg & Schinkel, 2009).

Vragen die blijven spelen zijn: Waarom voelen de bekeerde moslimvrouwen zich aangetrokken tot de islam? Waarom blijven vrouwen de islam aanhangen als deze ‘slecht’ voor hen zou zijn (Okin, 1999)? Waarom zijn er vrouwen die zich vrijwillig bekeren tot de islam? Wat zijn de beweegredenen van deze vrouwen om de islam aan te hangen? Deze en andere vragen zullen fungeren als ondersteuning voor de hoofdvraag van dit onderzoek: **‘Hoe staan ‘geboren’ moslimvrouwen en ‘bekeerde’ moslimvrouwen tegenover het dominante gender discours?’**.

Er zal een vergelijking tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen (vrouwen die naar eigen zeggen moslim zijn en dus de islam als hun religie zien) worden getrokken omdat er mogelijk een verschil bestaat tussen deze twee groepen vrouwen met betrekking tot de ervaring met het dominante gender discours. In het onderstaande zullen een aantal mogelijke verschillen en overeenkomsten belicht worden.

Van geboren jonge moslimvrouwen, de tweede of derde generatie, is het bekend dat ze zich af zetten tegen de tradities van hun ouders en/of grootouders. Waar hun ouders en/of grootouders zich meer richten op de oude tradities uit het land van herkomst richten de jonge moslimvrouwen zich veelal meer op individuele vrijheid, gelijkheid en menselijkheid. De jonge moslimvrouwen zijn van mening dat ze zich moeten inbedden in de Nederlandse samenleving, deze moslimvrouwen vinden dan ook dat hun ouders zich nooit goed kunnen bewegen binnen de samenleving omdat ze zich teveel vastklampen aan de oude tradities uit het land van herkomst (Van der Valk et al., 2009).

Over bekeerde moslimvrouwen is niet specifiek iets bekend over het afzetten tegen de eigen ouders. Het bekeren tot de islam is voor deze vrouwen een individuele keuze, een keuze gebaseerd op eigen wil en niet op wroeging jegens de eigen ouders. Wel is het zo dat de Nederlandse jongeren tegenwoordig sterker een eigen mening hebben over het eigen leven en dus ook het eigen geloof. Het geloof van de ouders wordt niet langer zomaar overgenomen. Religie is tegenwoordig een keuze en niet langer een gewoonte (Shanneik, 2011).

Wat betreft de reacties op het dominante gender discours zou hier mogelijk een verschil kunnen optreden. Het zou zo kunnen zijn dat de geboren moslimvrouwen meer begrip voor dit discours kunnen opbrengen dan de bekeerde moslimvrouwen, dit omdat de geboren moslimvrouwen zich ook 'afzetten' tegen de tradities die hun ouders en/of grootouders aanhangen. Het zou zo kunnen zijn dat de geboren moslimvrouwen begrijpen waar de negatieve gedachten vandaan komen omdat zij deze mogelijk ook hebben.

Met betrekking tot de opvoeding en socialisering van bekeerde moslimvrouwen is het lastig te stellen hoe dit van invloed kan zijn op de bekering. Aan de ene kant wordt er, in eerder gedaan onderzoek, aangetoond dat de bekeerde en geboren moslimvrouwen zijn opgegroeid met verschillende normen en waarden. Aan de andere kant wordt beargumenteerd dat de bekeerde moslimvrouwen veelal zijn opgegroeid in een multi-etnische wijk, een plek waar ze al vroeg met de islam in aanraking zijn gekomen (Harmsen, 2008).

Hoe de socialisering en opvoeding ook hebben plaatsgevonden, ook in dit opzicht valt er een verschil te verwachten tussen bekeerde en geboren moslimvrouwen met betrekking tot het dominante gender discours. Of de bekeerde moslimvrouwen nu wel of niet in aanraking zijn geweest met de islam op jonge leeftijd, deze vrouwen zijn opgevoed met de Nederlandse normen en waarden en deze wijken op bepaalde aspecten af van de islamitische normen en waarden. Het zou zelfs zo kunnen zijn dat de bekeerde moslimvrouwen zijn opgegroeid met negatieve gedachten met betrekking tot de islam, oftewel met het dominante gender discours (Harmsen, 2008).

Omdat de islam niet eenduidig gedefinieerd is en dus voor eigen interpretatie vatbaar kan er een groot verschil ontstaan tussen de opvattingen van de bekeerde en geboren moslimvrouwen betreffende de islam. Daarnaast is het veelal het geval dat bekeerde moslimvrouwen de regels van de islam strenger naleven dan de geboren moslimvrouwen. Dit omdat de bekeerde moslimvrouwen nog erkenning binnen de gemeenschap trachten te verwerven. Bekeerde moslimvrouwen voelen zich veelal genoodzaakt zich te bewijzen als goede moslim, ze hebben nog niet altijd een gevestigde plek binnen de moslimgemeenschap. Tevens willen bekeerde moslimvrouwen naar de rest van de samenleving uitstralen dat ze

weten wat ze doen, dat ze gepassioneerd en gemotiveerd zijn en dat ze genoeg kennis hebben om zichzelf te kunnen verdedigen. Onderzoek binnen de sociale psychologie wijst uit dat nieuwkomers binnen een gevestigde groep de normen en waarden van deze groep veel strenger naleven dan de gevestigde leden van diezelfde groep. De nieuwkomers zeggen dit te doen omdat ze aan de gevestigde groepsleden willen bewijzen dat ze bij de groep horen (Iyer et al., 2009; Harmsen, 2008).

Dit verschil in bewegingsvrijheid binnen de islam zou van invloed kunnen zijn op de reacties op en ervaringen met het dominante gender discours (Van Nieuwkerk, 2006). Omdat de geboren moslimvrouwen meer bewegingsruimte zien binnen de islam, zou het zo kunnen zijn dat ze meer begrip hebben voor andere ideeën over de islam. Aangezien bekeerde moslimvrouwen vaak nog een soort ‘tunnelvisie’ hebben van de islam, zullen deze vrouwen minder openstaan voor tegengestelde ideeën en het dominante gender discours negatiever ervaren dan de geboren moslimvrouwen.

De verwachtingen van de bekeerde moslimvrouwen met betrekking tot de islam kunnen verschillen van de verwachtingen van de geboren moslimvrouwen. Dit is tevens gerelateerd aan het bovenstaande met betrekking tot de bewegingsvrijheid van moslimvrouwen. Het zou zo kunnen zijn dat geboren moslimvrouwen minder of andere verwachtingen hebben van de islam dan bekeerde moslimvrouwen. Bekeerde moslimvrouwen hebben specifiek voor de islam gekozen en denken daarin hun levensheil te vinden. Geboren moslimvrouwen daarentegen hebben niet voor de islam gekozen, maar zijn hiermee opgegroeid (Harmsen, 2008). Dit verschil in verwachtingen zou van invloed kunnen zijn op de beleving van het dominante gender discours, dit omdat de verschillende groepen moslimvrouwen zich op een andere manier door dit discours voelen aangesproken.

Tevens kan de houding van geboren en bekeerde moslimvrouwen jegens het dominante gender discours verschillen omdat de ene groep vrouwen er wel in ‘past’ en de andere groep vrouwen niet. Zoals bekend schildert het dominante gender discours vrouwen af als slachtoffers van de islam en de daarmee samengaande gelegitimeerde mannelijke dominantie. De geboren moslimvrouwen passen in dit beeld omdat deze vrouwen niet zelf hebben gekozen voor de islam, ze zijn in de islam geboren en met de islam opgegroeid. Er zou gedacht kunnen worden dat deze vrouwen bevrijd willen worden van de onderdrukking die ze, volgens het dominante gender discours, ondergaan. (Het onderzoek van Van der Valk et al., (2009) wijst echter het tegenovergestelde uit, geboren moslimvrouwen passen de islam aan aan de huidige leefomstandigheden, maar willen geen afstand doen van de islam.) Bekeerde moslimvrouwen spreken door hun bekering tot de islam het dominante idee van de

vrouw als slachtoffer binnen de islam tegen. Dit omdat deze vrouwen bewust kiezen voor de islam, deze vrouwen bekend zijn met het dominante gender discours en besluiten zich toch te bekeren tot de islam. Verweer jegens dit argument en voor het dominante gender discours is dat vrouwen niet vrijwillig kiezen voor de islam. De vrouwen denken dat ze vrijwillig hebben gekozen voor de islam, maar zijn eigenlijk door de mannelijke dominantie tot de islam 'gedwongen'.

Op basis van deze potentiële verschillen zal een vergelijking tussen bekeerde en geboren moslimvrouwen mogelijke nieuwe inzichten opleveren. In het onderstaande zullen de resultaten van eerder gedaan onderzoek betreffende geboren en bekeerde moslimvrouwen gesproken worden.

Theoretische fundering: hoofddoekjes en meer dan dat..

Er wordt vanuit gegaan dat de islam slecht is voor vrouwen. Het is uitermate relevant dat de Nederlandse samenleving leert luisteren naar de vrouwen in kwestie voordat ze een mening over deze vrouwen uitspreekt. Daarnaast wordt er zeer negatief gedacht over Nederlandse vrouwen die zich bekeren tot de islam, dit omdat de dominante gedachte binnen de Nederlandse samenleving is dat de islam slecht voor vrouwen is. Deze dominante gedachte komt onder andere voort uit het heden ten dage politieke discours wat onder andere door Geert Wilders (2010) en zijn PVV wordt aangevoerd.

Er wordt door de populaire media een eenzijdig beeld geschetst van de relatie van moslimvrouwen tot hun religie. Dit zorgt ervoor dat de ontvangende samenleving, in dit geval Nederland, een vertekend beeld krijgt van deze vrouwen en hun religie. Hierdoor ontstaat er een dominant gender discours dat niet altijd correct is. Naast dit dominante discours dat stelt dat de islam niet goed is voor vrouwen bestaan er nog meerdere discourses waarbinnen gedacht wordt over vrouwen en de islam. Deze zijn qua insteek veelal een stuk positiever. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het idee dat de moslimgemeenschap en de Nederlanders veel van elkaar kunnen leren. Het is dus niet zo dat heel Nederland negatief denkt over vrouwen en de islam, maar de dominante gedachte die heerst binnen de Nederlandse samenleving is wel negatief. Dit is niet goed voor de positie van de moslimvrouw binnen de samenleving en ook niet bevorderlijk voor de relatie tussen de allochtone en autochtone bevolking. Een voorbeeld van een probleem voor de relatie tussen autochtonen en allochtonen dat ontstaat door het dominante gender discours is dat de autochtonen en allochtonen elkaar niet goed kennen. De media schetst een bepaald beeld van de moslimgemeenschap, veelal een negatief beeld, dat zorgt voor angst voor deze gemeenschap (Van den Berg & Schinkel,

2009). Doordat de media continu de negatieve aspecten van de islam blijven benadrukken durft een groot deel van de Nederlandse bevolking geen contact te zoeken met personen uit de moslimgemeenschap (Schipper, 2012).

Binnen dit onderzoek hebben deze vrouwen, zowel de geboren als de bekeerde moslimvrouwen, de mogelijkheid hun visie op het dominante gender discours te uiten. De vrouwen krijgen de kans zich uit te spreken over kwesties omtrent vrouwen, gender en de islam. Aan de hand van gesprekken met moslimvrouwen, geboren en bekeerd, kan er iets gezegd worden over de mening van Nederlandse moslimvrouwen met betrekking tot het dominante gender discours.

Naast de maatschappelijke relevantie is dit onderzoek ook wetenschappelijk relevant. Er is veelvuldig onderzoek gedaan naar de positie van de vrouw binnen de islam. Wat echter vernieuwend is aan dit onderzoek, is dat er een vergelijking wordt getrokken tussen geboren moslimvrouwen en bekeerde moslimvrouwen. Zoals uit het onderstaande zal blijken wordt er in eerder gedaan onderzoek (Saharso, 2000; Saharso, 2003; Lutz, 1996; Van den Berg en Schinkel, 2009; Mahmood, 2005) veel aandacht besteed aan specifieke kenmerken van de islam die van invloed zijn op de positie van de vrouw, denk aan hoofddoekjes en eerwraak. De combinatie van het vergelijken van bekeerde en geboren moslimvrouwen en de focus op het algemene, het grotere geheel maakt dat mijn scriptie iets kan bijdragen aan de wetenschappelijke kennis. Het gaat over de ervaringen van de geboren en bekeerde moslimvrouwen binnen de Nederlandse samenleving.

Binnen het wetenschappelijke discours heerst er een verwoede discussie omtrent gender en de islam. De meningen zijn verdeeld; is de islam goed voor vrouwen of niet? Het uitgangspunt van deze discussie is het essay *'Is multiculturalism bad for women?'* van Susan Moller Okin (1999). In dit essay stelt Okin dat multiculturalisme in de meeste gevallen nadelig is voor vrouwen.

Okin (1999) speelt in eerste instantie in op de relatie tussen cultuur en gender. Ze stelt dat deze relatie vaak op gespannen voet staat met gelijke rechten voor mannen en vrouwen. In de eerste plaats stelt ze dat binnen culturen de persoonlijke, huiselijke sfeer en de seksuele, reproductieve functies veelal centraal staan. De culturele praktijken die hiermee gepaard gaan hebben daardoor per definitie meer impact op vrouwen dan op mannen. Vervolgens stelt Okin dat de culturele praktijken als één van de hoofdprincipes hebben dat vrouwen gecontroleerd kunnen worden door mannen. Voorbeelden die ze hiervoor geeft zijn onder andere polygamie

en verkrachting. Culturele handelingen zijn er volgens Okin om vrouwen te controleren en om de verlangens en de interesses van de mannen te bevredigen.

Okin (1999) werkt haar argument verder uit aan de hand van groepsrechten. Etnische minderheden mogen aanspraak maken op groepsrechten om zo op gelijke voet komen te staan met de rest van de samenleving. Dit omdat ze anders het risico lopen van culturele uitsluiting wat zal leiden tot vermindering van zelfrespect en vrijheid van alle groepsleden. Okin stelt dat discriminatie jegens vrouwen en de beperking van hun vrijheid praktisch in alle culturen wordt uitgeoefend, maar dat voornamelijk culturele praktijken beschreven in religieuze teksten en tradities zorgen voor de onderdrukking van vrouwen in de hedendaagse samenleving. Oftewel, discriminatie heeft bijna altijd culturele 'roots'. Groepsrechten kunnen positief uitpakken voor de groep als geheel, maar veelal niet voor de vrouwen binnen deze groepen. Okin stelt dat er niet alleen gekeken dient te worden naar de verschillen tussen groepen, maar ook naar de verschillen binnen groepen. De conclusie die Okin uiteindelijk trekt is dat vrouwen vaker lijden onder deze rechten dan ervan profiteren.

Deze uitspraken van Okin (1999) hebben veel stof doen opwaaien. Er is veelvuldig op haar gereageerd. De belangrijkste bijdragen aan deze discussie zullen nu besproken worden. Iemand die veel raakvlakken heeft met Okin is Kymlycka (1995). Beiden stellen dat het van belang is niet enkel naar verschillen tussen groepen te kijken, maar ook naar verschillen binnen groepen. Kymlicka benadrukt, net als Okin, dat het bij etnische minderheden met name van belang is dat er wordt gekeken naar gender gelijkheid binnen de groepen. Toch, en hier verschilt hij van Okin, stelt Kymlicka dat groepsrechten niet per definitie schadelijk zijn voor vrouwen. Hij maakt een onderscheid tussen twee soorten groepsrechten. Het komt voor dat mensen aanspraak maken op rechten tegen de eigen leden van de groep. Veelal gaat het hier om rechten die het doen en laten van de vrouw in de private sfeer beperken. Deze rechten noemt Kymlicka interne restricties en keurt hij af. Aan de andere kant bestaan er groepsrechten tegen de samenleving om zo de economische en politieke kwetsbaarheid van de etnische minderheden te verkleinen. Denk hierbij aan bepaalde taalrechten, politieke representatie, bepaalde compensaties, et cetera. Deze rechten noemt Kymlicka externe protecties en keurt hij wel goed. Kymlicka is dan ook van mening dat groepsrechten wel degelijk kunnen bijdragen aan het verbeteren van de positie van de vrouw binnen de samenleving.

Kritiek op deze redenering van Kymlicka (1995) komt van Post (1999). Hij stelt dat externe protecties eigenlijk hetzelfde doen als interne restricties, alleen legt men bij externe protecties niet iets op aan een aantal individuen, maar aan een gehele samenleving. Post sluit

zich dus aan bij de conclusie van Okin (1999), groepsrechten zijn niet de oplossing en kunnen leiden tot onderdrukking van de vrouw.

Een veel gehoorde kritiek op het essay van Okin (1999) is dat ze een eentonig en vertekend beeld heeft van cultuur (Honig, 1999; Al-Hibri, 1999; Tamir, 1999). Honig stelt dat Okin specifieke praktijken als vrouwenbesnijdenis, polygamie, et cetera, synoniem houdt aan de islam. Op deze wijze wordt de islam gedefinieerd aan de hand van specifieke praktijken. Dit zorgt volgens Honig voor een zeer vertekend beeld van de islam en de daarmee samenhangende religieuze en culturele praktijken. Het cultuurdebat en het seksedebat zijn daardoor niet meer goed van elkaar te scheiden. Saharso (2000) stelt dat de overheid haar bereidheid moet tonen om de bestaande regelgeving ruim te interpreteren, om zo ruimte te creëren voor een waardepluriformiteit in de samenleving. Dit is volgens haar de enige manier om de multiculturele samenleving een kans te geven. Ook Tamir (1999) stelt dat we naar een minder statisch idee van de islam moeten. Men moet zich gaan realiseren dat culturen niet vaststaan, maar continu in beweging zijn. Het is dan ook niet mogelijk een cultuur te 'bevriezen', om zo deze pogen te bewaren. De islam is volgens Tamir geen religie die aan de hand van een aantal karakteristieken valt te definiëren, het is een religie, een levenswijze, die door iedereen anders geïnterpreteerd en gedefinieerd wordt.

Wat uit bovenstaande blijkt is dat men verschillende opvattingen heeft van de islam. Sommigen vatten het op als een religie en anderen als een vorm van cultuur. Doordat de islam haar weg heeft gevonden binnen meerdere werelddelen, bestaan er hedendaags meerdere vormen van de islam. Het is dan ook zo dat iedereen voor zichzelf definieert wat de islam voor hem of haar betekent (Tamir, 1999). Binnen mijn onderzoek zal de islam dan ook niet specifiek gedefinieerd worden. Ik zal het aan de vrouwen in kwestie laten wat er door hen wordt verstaan onder de islam.

Dat heden ten dage iedereen voor zichzelf definieert wat de islam voor hem of haar betekent blijkt ook uit onderzoek van Van der Valk et al. (2009). Zij stellen dat jonge moslimvrouwen er naar streven zoveel mogelijk kennis en kracht uit de islam te halen. De islam blijft, ondanks de grote negatieve aandacht die er in Nederland heerst rond de islam, zeer belangrijk voor deze jonge moslimvrouwen. Het onderzoek van Van der Valk et al. toont tevens aan dat er een verschil bestaat tussen eerste generatie moslimvrouwen (vrouwen die vanuit land van herkomst naar Nederland zijn gekomen) en tweede en derde generatie moslimvrouwen (vrouwen die zijn geboren in Nederland, maar van wie de ouders of grootouders zijn geboren in het land van herkomst) betreffende de omgang met de islam. Eerste generatie

moslimvrouwen hechten grote waarde aan de tradities uit het land van herkomst, dit omdat ze deze tradities zelf hebben meegemaakt en de tradities onderdeel zijn van de normen en waarden van deze vrouwen. Tweede en derde generatie moslimvrouwen daarentegen richten zich meer op de islam zelf en niet zozeer op de tradities uit het land van herkomst. Een referentiekader gericht op individuele vrijheid, gelijkheid en menselijkheid past volgens hen beter bij de moderne Nederlandse samenleving dan de tradities van hun ouders en/of grootouders. Oftewel, tweede en derde generatie moslimvrouwen passen de islam in de Nederlandse samenleving in. Dit in tegenstelling tot eerste generatie moslimvrouwen die de eigen gewoonten verder uitoefenen in het land van aankomst. Onderzoek van Phalet, van Lotringen en Entzinger (2000) bevestigt dit verschil. Ook zij zien een verschil tussen eerste generatie geboren moslimvrouwen en tweede en derde generatie geboren moslimvrouwen. Aan de ene kant staan de individualisten die naar eigen zeggen de islam zelf invulling geven. Deze mensen worden ook wel de 'rekkelijken' genoemd omdat ze de islam oprekken naar hun eigen interpretatie. Aan de andere kant staan de conformisten die stellen de precieze regels van de islam te volgen, daarom ook wel de 'preciezen' genoemd. De conformisten worden geassocieerd met de geritualiseerde traditionele islam, oftewel de islam van de vaders. De individualistische visie staat voor de embryonale nieuwe islam van de jonge geboren moslims. Dit is dan ook de reden waarom er binnen dit onderzoek niet wordt gekeken naar eerste generatie geboren moslimvrouwen, deze zouden een andere opinie ten opzichte van het dominante gender discours kunnen hebben dan de tweede en derde generatie geboren moslimvrouwen.

Onderzoek met betrekking tot geboren moslimvrouwen en hun relatie tot de islam richt zich veelal op een aantal specifieke onderwerpen. Een van deze onderwerpen is de hoofddoek. De hoofddoek wordt gezien als een symbool van de onderdrukking van vrouwen, als een seksistische culturele traditie die de volledige participatie van vrouwen in de publieke sfeer ondermijnt (Saharso, 2003). Daarnaast wordt de hoofddoek gezien als een visuele grens tussen de moslimgemeenschap en de ontvangende samenleving. Hier komt uit voort dat de moslimvrouwen worden gedefinieerd als 'de ander' omdat ze er *en face* anders uit zien dan de Nederlandse vrouwen. Dit leidt ertoe dat een groot deel van de Nederlandse samenleving de moslimvrouwen die een hoofddoek dragen niet ziet als een gelijke, maar altijd zal beschouwen als allochtone burgers. "De hoofddoek staat voor onderdrukking, niet Nederlands, anders en dus uitgesloten van de samenleving" (Lutz, 1996: p.45).

Mahmood (2005) stelt daar tegenover dat moslimvrouwen juist door hun hoofddoek kunnen participeren in de publieke sfeer. Zonder hoofddoek mogen de vrouwen het huis niet

uit en hebben ze niet de mogelijkheid te participeren in het publieke domein. Bij deze redenatie kunnen vraagtekens worden gezet. Vanuit individueel oogpunt lijkt de hoofddoek bevrijdend te werken voor de moslimvrouw, maar wanneer men dit vergelijkt met andere groepen is de hoofddoek weer een vorm van onderdrukking. Nederlandse vrouwen kunnen altijd het huis verlaten, met of zonder hoofddoek, moslimvrouwen hebben in veel gevallen deze mogelijkheid niet. Wanneer er een vergelijking wordt getrokken tussen groepen is het moeilijk te beargumenteren dat de hoofddoek een bevrijdende werking heeft. Mahmood (2005) verfijnt haar argument door te stellen dat de hoofddoek het begin is van de emancipatie. Met hoofddoek hebben vrouwen de mogelijkheid zich te begeven in de publieke sfeer. Dit is volgens haar de eerste stap in de richting van de emancipatie van de moslimvrouw. Wanneer de vrouwen zich eenmaal hebben gevestigd binnen het publieke domein kunnen ze volgens Mahmood voor hun rechten gaan strijden. Gevestigd zijn in het publieke leven is hiervoor een vereiste. Dat is dan ook de reden dat Mahmood beargumenteert dat de hoofddoek een bevrijdende werking heeft.

Een ander veel besproken onderwerp binnen dit discours is het gedwongen huwelijk. Uithuwelijken staat minder centraal in de discussie omtrent vrouwen en de islam dan de hoofddoek, dit omdat het uithuwelijken minder zichtbaar is voor de buitenwereld. Toch is er voldoende discussie omtrent dit aspect van de islam, zo heeft Hirsi Ali (2002) toentertijd deze gedwongen huwelijken georganiseerde verkrachtingen genoemd. Daarnaast is het in sommige gevallen zo dat wanneer een vrouw verkracht wordt door een man, zij met deze man moet trouwen om niet haar familie te schande te maken. Dit is veelal het geval bij streng gelovige moslims. Een ander verschijnsel met betrekking tot gearrangeerde huwelijken is dat het huwelijk gebruikt wordt als toegangkaartje tot de Nederlandse samenleving. Onderzoekers stellen dat er de laatste jaren wel een grote afname te zien is in het aantal gedwongen huwelijken. Een van de redenen hiervoor is dat als eis voor integratie in de Nederlandse samenleving wordt gesteld dat men vrij is zijn of haar eigen huwelijkspartner te kiezen (Bartels & De Koning, 2005).

Eerwraak is een ander veel voorkomend onderwerp wanneer men spreekt over vrouwen en de islam. Hoeveel eerwraakmoorden er in Nederland per jaar worden gepleegd is moeilijk te zeggen. De schatting ligt op zeven moorden iedere twee jaar. Dit is in vergelijking met de hoeveelheid doden door huiselijk geweld onder moslims laag. De schatting van het aantal doden door huiselijk geweld binnen moslimgezinnen ligt op vijftig per jaar. Ook is het aantal eerwraakmoorden relatief laag in vergelijking met het aantal 'gewone' moorden per jaar, dit zijn er namelijk ongeveer tweehonderd (De Vries, 2009). Waarom de

eerwraakmoorden dan toch zo'n grote impact hebben op het dominante gender discours is omdat er een verschil bestaat met 'gewone' moorden in het achterliggende motief. De motieven achter de eerwraakmoorden maken het een uitzonderlijke kwestie. Het is dan ook zo dat met name deze motieven veel besproken worden. Eerwraak heeft veelal culturele en religieuze achterliggende principes, dit houdt in dat de persoon in kwestie (negen van de tien keer een vrouw) vermoord wordt omdat ze bepaalde culturele of religieuze regels heeft overtreden. Het bestaan van eerwraak wijst op een sterke focus van de minderheidsgroeperingen op hun eigen gemeenschap. Op deze manier distantiëren ze zich van de rest van de samenleving (Van den Berg en Schinkel, 2009).

Veel besproken onderwerpen als de hoofddoek, gedwongen huwelijken en eerwraak worden veelal in het licht van de islam bekeken. Binnen het dominante gender discours wordt er veelal niet verder gekeken dan die specifieke onderwerpen. De islam wordt heel expliciet als een onafhankelijke variabele neergezet, een variabele die enkel tot een aantal specifieke, 'negatieve' aspecten leidt. Het probleem hiermee is, is dat de islam op deze wijze heel essentialistisch benaderd wordt. Bepaalde aspecten van de islam worden aan alle aanhangers van de islam toegewezen, iets wat niet correct is. Een aantal specifieke gevallen worden gebruikt tot de totale definiëring van de islam. En dat is precies het probleem van het dominante gender discours.

Naast onderzoeken naar geboren moslimvrouwen is er ook in grote getale, of misschien wel in grotere getale, onderzoek gedaan naar bekeerde vrouwen binnen Europa (McGinty, 2007; Köse, 1997; Lakhdar et al., 2007; Shanneik, 2011; Klorman, 2007). Al deze onderzoeken zijn gedaan met een vergelijkbare opzet. Allen geven eerst achtergrondinformatie over de islam in het desbetreffende land, vervolgens worden er een aantal bekeerde moslimvrouwen aan het woord gelaten over thema's als hoofddoeken, gedwongen huwelijken, eerwraak, et cetera. Om vervolgens een conclusie te trekken over waarom deze vrouwen zich hebben bekeerd en wat de islam voor hen betekent.

Een van de meest gehoorde redenen van vrouwen om voor de islam te kiezen is dat het weer nieuwe kracht geeft aan de gemeenschap en aan de vrouwen zelf. De islam stelt duidelijk haar grenzen, zorgt voor respect voor vrouwen en biedt vrouwen zekerheid door de man aan te stellen als hoofd van het gezin. Dit zorgt ervoor dat de vrouwen er nooit alleen voor komen te staan en dat ze dus geen onzekere perioden meer tegemoet gaan. Deze duidelijkheid trekt veel vrouwen aan tot de islam, in tegenstelling tot het christendom, waar de richtlijnen minder duidelijk zijn (Duderija, 2010; Armstrong, 2003).

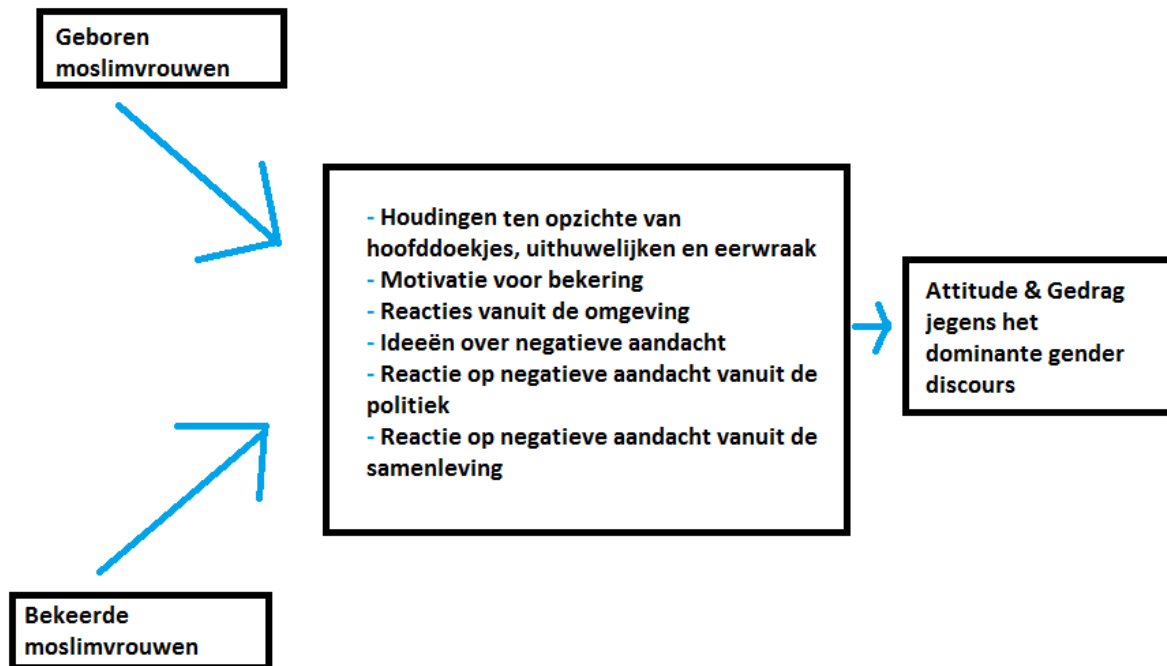
Een andere veel gehoorde reden voor vrouwen om zich te bekeren tot de islam is dat deze vrouwen stellen veel goede, positieve en aangename ervaringen met moslims gehad te hebben (Harmsen, 2008). De vrouwen voelen zich aangetrokken tot de levensstijl, gedragingen en opvattingen van moslimvrienden en kennissen. Het gaat hierbij met name om waarden als oprechtheid, aangenaamheid, vriendelijkheid, traditioneel en stabiel gezinsleven en onderling zusterschap (Köse, 1997).

Veel bekeerde moslimvrouwen zeggen de islam te zien als een van de meest feministische religies die er bestaan. Dit omdat er binnen de islam veel aandacht wordt geschonken aan de rechten voor de vrouw (Marquez, 2006). Zo wordt het dragen van een hoofddoek gezien als bevrijding. Het bedekken van het lijf beschermt de vrouwen tegen de seksualisering van de samenleving. En het zorgt ervoor dat vrouwen niet worden lastiggevallen wanneer ze zich in het publieke domein begeven. Tevens is een groot gedeelte van de bekeerde moslimvrouwen van mening dat de islam ze aanmoedigt ‘goed te doen’. Veel van de bekeerde moslimvrouwen gaan zich inzetten voor de geboren moslimvrouwen in het eigen land om zo de emancipatie van de moslimvrouwen te verbeteren (McGinty, 2007; Köse, 1997; Lakhdar et al., 2007; Shanneik, 2011; Klorman, 2007).

Veel bekeerde moslimvrouwen staan sceptisch tegenover het overnemen van de religie van de ouders. Deze vrouwen geloven dat het aanhangen van een religie een eigen keuze moet zijn en niet moet worden overgenomen vanuit de algemeen geldende normen en waarden van de familie (Shanneik, 2011). Bekeerde moslimvrouwen zien zichzelf veelal niet als ondergeschikt aan de man, dit omdat de islam hun eigen keuze is geweest, deze vrouwen hebben zelf gekozen voor de positie die ze binnen de gemeenschap en de samenleving innemen en voelen zich daarom onafhankelijk en bevrijd (Marquez, 2006).

Wat nog aan deze onderzoeken valt toe te voegen is onder andere *hoe geboren en bekeerde moslimvrouwen staan tegenover het dominante gender discours*. Hoe ervaren de bekeerde moslimvrouwen het bekeringsproces en hoe staan deze vrouwen in het leven na hun bekering? Ervaren ze vanuit hun omgeving of vanuit de samenleving als geheel reacties die voortkomen uit het dominante gender discours? Wat vinden de bekeerde moslimvrouwen van deze reacties en hoe reageren ze hier op? Wat vinden de geboren moslimvrouwen van het dominante gender discours en hoe reageren zij op de reacties die voortkomen uit dit discours? Deze en andere vragen kunnen het eerder gedane onderzoek verrijken en aanvullen.

Het theoretische model dat wordt gehanteerd binnen dit onderzoek ziet er als volgt uit:

Afbeelding 1. Theoretisch model

Het model impliceert dat er wordt gesproken met geboren en bekeerde moslimvrouwen over een tal van onderwerpen, de belangrijkste daarvan zijn: houding ten opzichte van hoofddoekjes, uithuwelijken en eerwraak, motivatie voor bekering, reacties vanuit de omgeving, ideeën over negatieve aandacht, reactie op negatieve aandacht vanuit de politiek en reactie op negatieve aandacht vanuit de samenleving. Aan de hand van deze mechanismen wordt er getracht iets te zeggen over de attitudes en gedragingen van bekeerde en geboren moslimvrouwen jegens het dominante gender discours.

Methode

Dataverzameling

Voor mijn onderzoek naar moslimvrouwen en het dominante gender discours heb ik gekozen voor de biografische methode. Dit is een kwalitatieve methode die op microniveau wordt uitgevoerd. Dit omdat er heel specifiek wordt ingegaan op de levensverhalen van de respondenten. Het uitgangspunt van de biografische methode is dat het menselijk denken en handelen op een bepaald ogenblik altijd een momentopname vormt uit de levensgeschiedenis van de desbetreffende persoon. Dit kan slechts begrepen worden wanneer men de achtergrond van de betrokkene meeneemt in de analyse. Het idee is dat het menselijk handelen mede

bepaald wordt door persoonlijke en/of individuele ervaringen, levensgeschiedenis en biografie. De meest gebruikte variant van de biografische methode is het biografische interview. Bij deze techniek worden semi-gestructureerde of ongestructureerde interviews gehouden met de respondenten welke worden opgenomen en naderhand compleet uitgeschreven om deze zo goed mogelijk te kunnen analyseren (Kelchtermans, 1994). Dit is dan ook de methode die binnen dit onderzoek gehanteerd is.

Verschillende moslimvrouwen is gevraagd hun levensverhaal te vertellen. Er wordt veelal gerefereerd naar de term moslimvrouwen, hiermee wordt bedoeld op alle vrouwen die zichzelf beschouwen als moslim, dit is dus niet afhankelijk van bepaalde uiterlijke kenmerken, maar uitsluitend gebaseerd op een eigen definitie van de vrouwen zelf. In totaal heb ik met tien verschillende vrouwen gesproken: vijf bekeerde moslimvrouwen en vijf geboren moslimvrouwen. Deze vrouwen zijn geworven aan de hand van verschillende fora voor moslimvrouwen (*bekeerlingen trefpunt, ontdek islam, etc.*), sociale netwerken als *Hyves* en *Facebook* en via mijn eigen netwerk. Twee vrouwen zijn gevonden via de fora voor moslimvrouwen, twee via mijn eigen netwerk en zes via sociale netwerken als *Hyves* en *Facebook*. De criteria waarop de vrouwen gekozen zijn is dat ze in Nederland geboren zijn en dat ze ofwel Nederlands, ofwel Engels spreken. Voor de geboren moslimvrouwen golden nog wat meer criteria, dit omdat zij aan de hand van de kenmerken van de geïnterviewde bekeerde moslimvrouwen gezocht zijn.

De vrouwen die ik heb gesproken wonen alle tien in Nederland. De vijf bekeerde moslimvrouwen zijn allen geboren uit Nederlandse ouders en hebben zich later, om verschillende redenen, bekeerd tot de islam. De vijf geboren moslimvrouwen zijn ook allen geboren in Nederland, zijn veelal islamitisch opgevoed en zijn praktiserend. Eén van de vijf geboren moslimvrouwen komt uit een familie met een sjiitische achtergrond, de andere vier vrouwen zijn geboren in families met een soennitische achtergrond. Deze vrouwen proberen allen op hun eigen manier volgens de wetten van de islam te leven in de Nederlandse samenleving.

De vijf bekeerde moslimvrouwen variëren in leeftijd van 22 jaar tot 40 jaar. Vier van de vijf bekeerde moslimvrouwen zijn getrouwd, drie met een moslimman en één met een katholieke man. Eén van de vrouwen heeft kinderen. Van de vijf vrouwen dragen er drie een hoofddoek en twee geen hoofddoek, deze twee vinden dat hun geloof niet in hun uiterlijke kenmerken zit, toch zegt één van deze twee wel een hoofddoek te gaan willen dragen, maar hier nog niet klaar voor te zijn. Drie van de vijf doen momenteel nog een opleiding op HBO of WO niveau, twee daarvan een opleiding islamologie.

De vijf geboren moslimvrouwen variëren in leeftijd van 21 tot 50 jaar. Eén van de vijf geboren moslimvrouwen is getrouwd en twee hebben er een vriend. Eén van de geboren moslimvrouwen heeft kinderen. Van de vijf vrouwen dragen er drie een hoofddoek en twee niet. Eén vindt dit niet noodzakelijk en zegt dit nooit te gaan doen, de andere zegt vanaf het nieuwe studiejaar (nieuwe opleiding en baan) een hoofddoek te gaan dragen. Drie van de vijf geboren moslimvrouwen doen momenteel een opleiding op HBO of WO niveau, één daarvan doet een opleiding islamologie.

Deze gegevens zullen hieronder ook nog schematisch in een tabel worden weergegeven.

Concepten	Bekeerde moslimvrouwen	Geboren moslimvrouwen
Leeftijd	22 – 40 jaar	21 – 50 jaar
Status	4 getrouwd, 1 single	1 getrouwd, 2 relatie, 2 single
Kinderen	1 kinderen, 4 kindervens	1 kinderen, 4 kindervens
Hoofddoek	3 dragen een hoofddoek, 1 niet en 1 is er nog niet klaar voor	3 dragen een hoofddoek, 1 niet en 1 gaat een hoofddoek dragen
Opleiding	3 opleiding (HBO/WO), waarvan 2 islamologie, 2 geen opleiding	3 opleiding (HBO/WO), waarvan 1 islamologie, 1 geen opleiding, 1 afgestudeerd

Tabel 1. Vergelijking bekeerde en geboren moslimvrouwen

Er is doormiddel van ‘matching’ gepoogd de twee groepen vrouwen zoveel mogelijk op elkaar te laten lijken zodat er na analyse van de resultaten een zo goed mogelijke vergelijking getrokken kan worden tussen de twee groepen moslimvrouwen. Zoals te zien is in bovenstaande tabel lijken de twee groepen moslimvrouwen in veel opzichten op elkaar. Het enige grote verschil zit in het feit dat bij de bekeerde moslimvrouwen er vier getrouwd zijn en bij de geboren moslimvrouwen er pas één getrouwd is. Dit zou mogelijk van effect kunnen zijn op de resultaten. Het zou zo kunnen zijn dat er een verband bestaat tussen bekeren en trouwen. Er bestaat mogelijk een verschil tussen de bekeerde moslimvrouwen die zijn bekeerd toen ze gingen trouwen met een moslimman en de bekeerde moslimvrouwen die eerst bekeerd zijn en later pas zijn getrouwd met een moslimman. Het zou kunnen betekenen dat de meningen van de bekeerde moslimvrouwen beïnvloed zijn door het feit dat ze getrouwd zijn. Wanneer dit het geval is zouden de resultaten beïnvloed kunnen zijn, dit omdat er niet gecontroleerd kan worden op trouwen.

Omdat verwacht werd dat de bekeerde moslimvrouwen moeilijker te vinden en te bereiken zouden zijn, ben ik begonnen met het interviewen van bekeerde moslimvrouwen.

Het werven van deze vrouwen was echter geen groot probleem, van de zeven bekeerde moslimvrouwen die ik heb kunnen benaderen waren er vijf bereid mee te werken aan mijn onderzoek. Na de gesprekken met de bekeerde moslimvrouwen zijn er geboren moslimvrouwen gezocht die dezelfde sociaaldemografische kenmerken hebben als de bekeerde moslimvrouwen. Dit bleek uiteindelijk lastiger dan verwacht. Er is bewust gekozen om niet te vergelijken op het belang van de islam voor de vrouwen. Dit omdat ik van mening ben dat de islam niet eenduidig valt te definiëren en omdat de islam voor iedere moslimvrouw iets anders betekent. Alle vrouwen hebben hun eigen definitie van de islam en leven naar de voor hun belangrijke aspecten van de islam.

De gesprekken hebben plaatsgevonden bij mij thuis, bij de respondenten thuis, op de universiteit of in een openbare gelegenheid. Alle gesprekken duurden minimaal één uur en maximaal anderhalf uur.

Waar rekening mee dient te worden gehouden bij de analyse van de resultaten is niet alleen dat er mogelijk sociaal wenselijke antwoorden worden gegeven, maar ook dat er altijd een bepaalde groep mensen bereid is mee te werken aan het onderzoek. Een aantal vrouwen, zowel bekeerde als geboren moslimvrouwen, die ik heb benaderd wilden niet meewerken omdat ze niet begrepen waarom zij altijd onderwerp van onderzoek zouden moeten zijn. Doordat er een bepaalde groep vrouwen wel bereid is mee te werken en een bepaalde groep vrouwen niet bereid is mee te werken zal er een bias in mijn onderzoek zitten. Wanneer de vrouwen die nu niet hebben meegewerkt aan mijn onderzoek het verschil tussen de geboren en bekeerde moslimvrouwen niet vergroten en de gevonden resultaten zouden bevestigen is er niets aan de hand. Echter is de kans groot dat deze vrouwen het verschil tussen de geboren en bekeerde moslimvrouwen wel zouden hebben vergroot, of in elk geval zouden hebben gezorgd voor andere resultaten. Zoals hierboven ook al wordt gezegd, is de reden dat deze vrouwen niet willen meewerken vaak dat ze niet begrijpen waarom zij altijd onderwerp van onderzoek zouden moeten zijn. De kans is aanwezig dat deze vrouwen grote irritaties hebben jegens het dominante gender discours en er daarom niet meer over willen praten. Alle vrouwen die ik heb gesproken, zowel geboren als bekeerd, zijn het niet eens met het discours, maar laten zich er niet door uit het veld slaan, dit omdat ze, naar eigen zeggen, zelf beter weten. Nu denk ik dat de vrouwen die niet hebben willen meewerken zich veel sterker irriteren aan het dominante gender discours dan de vrouwen die wel hebben willen meewerken. Wanneer deze vrouwen wel hadden meegewerkt aan het onderzoek zouden er mogelijk extremere conclusies zijn gevonden. Niet zozeer dat er een groter verschil gevonden zou worden tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen, maar wel in de mening van deze

vrouwen over het dominante gender discours. Er zouden dan vrouwen geweest zijn die stellen geen grote irritaties te hebben betreffende het dominante gender discours en vrouwen die zouden stellen dat ze wel grote irritaties hebben jegens het dominante gender discours. Aangezien zowel bekeerde als geboren moslimvrouwen als reden gaven om niet mee te werken aan het onderzoek dat ze niet begrijpen waarom zij altijd onderwerp van onderzoek zijn, is het moeilijk te zeggen of er een groter verschil gevonden zou zijn tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen. Wel denk ik dat er in zijn algemeenheid een groter verschil tussen de vrouwen gevonden zou zijn betreffende het dominante gender discours. De resultaten kunnen wel gegeneraliseerd worden naar algemene verschillen tussen bekeerde en geboren moslimvrouwen, maar niet naar de gehele moslimpopulatie. Dit omdat daar een systematisch deel van ontbreekt binnen dit onderzoek.

De gesprekken zijn ieder op zich uniek van karakter, dit omdat alle tien de vrouwen een andere insteek hebben, een ander idee van de islam, een andere opvoeding hebben genoten, et cetera. Toch heb ik getracht de gesprekken op een soortgelijke manier te laten verlopen.

Thema's die in alle gesprekken behandeld zijn, zijn onder andere:

- Algemene kenmerken als leeftijd, familie, vrienden, omgeving, opleiding et cetera
- Socialisatie en het bijbehorende levensverhaal
- De islam en het dominante gender discours in het algemeen
- Gender verhoudingen binnen de Nederlandse samenleving en de islam
- Problemen gerelateerd aan het gender discours. Hebben de vrouwen het idee dat ze benadeeld worden door dit discours of niet?

Doordat ik de vrouwen in eerste instantie zelf heb laten spreken, heb ik getracht hun vertrouwen te winnen. Wanneer de vrouwen zich enigszins op hun gemak voelden kon ik op die manier verder gaan met het gesprek en de wat gevoeligere onderwerpen aansnijden als het dominante gender discours in Nederland, de huidige politieke situatie, de negatieve gedachten die in Nederland heersen rondom de islam en de stereotypingen die liggen op hun moslim-zijn.

Nadat de vrouwen hun persoonlijke verhaal verteld hadden wilde ik weten hoe de vrouwen naar de islam en het dominante gender discours kijken. Vervolgens ben ik specifieker ingegaan op de gender verhoudingen binnen de Nederlandse samenleving en binnen de islam. Wat vinden de moslimvrouwen van de ideeën en gedachten die in Nederland dominant zijn? Als laatste wilde ik ook nog weten tegen welke problemen de vrouwen aanlopen in relatie tot het dominante gender discours, hoe ze hier mee omgaan en hoe de

vrouwen de islam combineren met het Nederlandse burgerschap, hoe gaan zij om met dit dominante discours, met de twee verschillende culturen?

Ethische kwesties

Wat van groot belang was, was dat ik de moslimvrouwen met het nodige respect benaderde. Er wordt veel gespeculeerd over moslimvrouwen in de samenleving. Men pretendeert van alles te weten over deze vrouwen en dat was voor mij een groot gevaar. Ik moest niet de illusie wekken ook van alles over deze vrouwen te weten. Wanneer ik dat zou doen zou de kans groot zijn dat de vrouwen mij niet meer zouden vertrouwen en mij dus geen belangrijke informatie meer zouden willen verschaffen. Dit is dan ook een van de redenen waarom ik voor de biografische methode heb gekozen, de vrouwen krijgen zo de kans zelf te vertellen wat ze graag willen vertellen. Ik heb geprobeerd zo min mogelijk vragen te stellen, omdat het bestoken met lastige vragen ertoe zou kunnen leiden dat de vrouwen onzeker zouden worden, of wantrouwend zouden worden jegens mij en dus sociaal-wenselijk zouden antwoorden (Hoyle et al., 2002).

Data-analyse

Alle interviews zijn opgenomen en naderhand uitgeschreven. Nadat de interviews waren uitgeschreven is gebruik gemaakt van het codeerprogramma NVivo9 om de interviews te coderen. Op deze wijze zou duidelijk moeten worden welke begrippen een grote rol hebben gespeeld binnen de gesprekken, waar de nadruk op lag en wat de vrouwen belangrijk vinden.

Bij het coderen worden binnen de onderzoeksgegevens thema's of categorieën onderscheiden en benoemd met een code. Er worden drie verschillende typen codering onderscheiden, namelijk open codering, axiale codering en selectieve codering (Strauss & Corbin, 1994).

De eerste stap binnen het coderingsproces is open codering. Alle gegevens die tot dan toe zijn verzameld worden zeer zorgvuldig gelezen en in fragmenten opgedeeld. De relevante fragmenten worden gelabeld en onderling vergeleken. Dit draagt ertoe bij dat de gegevens beter hanteerbaar zijn. Daarnaast bevordert het de thematisering, dit omdat het betreffende onderwerp schematisch uiteen wordt gezet en benoemd. Hierdoor ontstaat er een begin van de conceptualisering van de belangrijkste begrippen. Men is klaar met open codering wanneer er verzadiging optreedt, oftewel er worden geen nieuwe codes meer ontdekt (Boeije, 2005).

In deze eerste fase van het coderingsproces zijn er een tal van thema's onderscheiden. In eerste instantie is bij alle respondenten gelet op een aantal persoonlijke kenmerken als

leeftijd, status (getrouwd, relatie, single), opleiding of baan en de opvoeding die de respondent in kwestie genoten heeft. Vervolgens kwam er een tal van thema's naar voren uit het zorgvuldig lezen van de uitgeschreven gesprekken. Thema's die bij alle respondenten naar voren kwamen zijn: het dominante gender discours, mening van vrouwen over het dominante gender discours, de reactie van vrouwen op het dominante gender discours, reacties vanuit de omgeving op hun moslim zijn, islam als religie, islam als cultuur, islam in de politiek en islam in de media. De laatste vier thema's waren niet van te voren verwacht, maar omdat alle bovenstaande thema's bij alle respondenten naar voren zijn gekomen is er bij het axiaal coderen uitgegaan van deze thema's.

De tweede stap is axiaal coderen. Dit houdt in dat er wordt gecodeerd rond een enkele categorie. De betekenis van de belangrijkste begrippen wordt achterhaald. Zo wordt duidelijk waaraan men een categorie kan herkennen en op grond van welke indicatie in de gegevens dit gebeurt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen belangrijke en minder belangrijke codes, om vervolgens het aantal codes en de gegevens te reduceren tot de uitsluitend, voor het onderzoek, relevante gegevens. Men is klaar met axiale codering wanneer de relaties tussen de verschillende begrippen duidelijk zijn (Boeije, 2005).

Aan het begin van deze fase is gekeken hoe vaak elke code voorkwam in zijn totaliteit, dus over alle interviews genomen. Daaruit bleek dat ik alles had gecodeerd als het dominante gender discours. Deze code is toen even apart gezet, dit omdat deze elke andere code omvat. In onderstaande tabel staat hoeveel de andere codes zijn gebruikt.

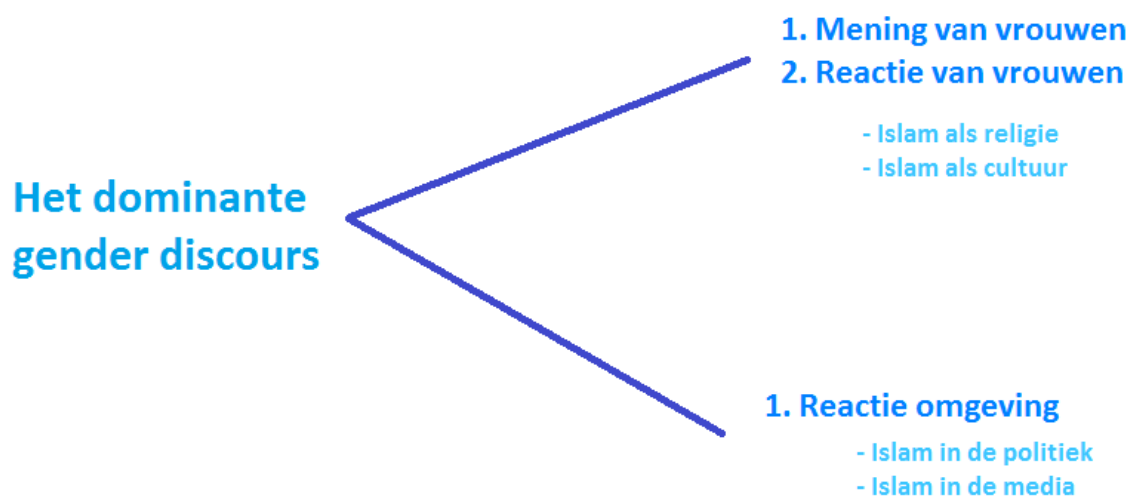
Mening vrouwen	Reactie vrouwen	Reactie omgeving	Islam als religie	Islam als cultuur	Islam in de politiek	Islam in de media	Opvoeding
115	46	57	31	21	29	20	19

Tabel 2. Codes

Aan de hand van deze tabel kon er een onderscheid gemaakt worden tussen hoofdcodes en subcodes. De belangrijkste codes zijn de mening van de vrouwen over het dominante gender discours, de reactie van de vrouwen op het dominante gender discours en de reacties van de omgeving op het moslim zijn van de vrouwen. De belangrijkste subcodes zijn islam als religie, islam als cultuur, islam in de politiek en islam in de media. De reacties van de vrouwen op en de mening van de vrouwen over het dominante gender discours zijn afhankelijk van hoe de islam wordt benaderd, als religie of als cultuur. De reactie van de omgeving op het moslim zijn van de vrouwen is veelal afhankelijk van hoe de islam wordt weergegeven in de politiek en in de media.

De derde en laatste stap is selectieve codering. Na de uiteenrafeling van de codes worden ze hier weer tezamen gebracht en wordt een structuur gecreëerd. De nadruk ligt hier op integratie en het leggen van verbanden tussen de verschillende categorieën. Er wordt een kerncategorie benoemd. Deze categorie is verbonden met praktisch iedere andere categorie en heeft duidelijke relaties met alle andere gegevens. Men is klaar met de selectieve codering wanneer men een theoretisch model heeft ontwikkeld wat duidelijk te lezen is en goed te begrijpen valt (Boeije, 2005).

In deze laatste fase van het coderen is de code ‘het dominante gender discours’ weer tevoorschijn gehaald. Deze code is benoemd tot kerncategorie. Alles wat binnen deze categorie is gecodeerd komt overeen met wat er bij de andere categorieën is gecodeerd. Tevens zijn in deze laatste fase alle relaties tussen de verschillende categorieën duidelijk geworden. Het uiteindelijke analytisch model ziet er als volgt uit:

Afbeelding 2. Analytisch model

Het dominante gender discours is de kerncategorie, de categorie die met alle andere categorieën een verband heeft. De hoofdcategorieën zijn telkens opgedeeld in twee verschillende groepen. De ene groep bestaat uit de mening van vrouwen over en de reacties van vrouwen op het dominante gender discours. De andere groep bestaat uit de reacties vanuit de omgeving op het dominante gender discours. Er zijn twee verschillende groepen gemaakt, omdat deze twee groepen beide door andere subcodes worden bepaald. De mening en reactie van vrouwen wordt onder andere bepaald door de definitie die wordt gebruikt van de islam, wordt de islam gezien of gebruikt als een religie of als een cultuur. De reacties vanuit de

omgeving zijn grotendeels afhankelijk van de beeldvorming van de islam in de politiek en in de media.

Resultaten

De hoofdvraag van mijn onderzoek is: **‘Hoe staan ‘geboren’ moslimvrouwen en ‘bekeerde’ moslimvrouwen tegenover het dominante gender discours?’**. Er wordt getracht een antwoord te geven op deze hoofdvraag aan de hand van twee deelvragen. De eerste deelvraag luidt: *‘Hoe kijken geboren en bekeerde moslimvrouwen naar het dominante gender discours?’* en de tweede deelvraag is: *‘Wat doen geboren en bekeerde moslimvrouwen met het dominante gender discours?’*. In het onderstaande zal eerst een antwoord worden gegeven op deze twee deelvragen om vervolgens een helder antwoord te geven op de eerder gestelde hoofdvraag.

Zoals al duidelijk is geworden uit afbeelding 1, is het dominante gender discours op te delen in, aan de ene kant, de mening en het gedrag van vrouwen jegens het dominante gender discours en, aan de andere kant, de reactie van de omgeving op het moslim-zijn van de vrouwen. Beide uitsplitsingen worden beïnvloed door verschillende factoren. Ik zal beginnen met het verklaren van de tweede relatie.

1. Reactie omgeving

- Islam in de politiek
- Islam in de media

Afbeelding 3. Analytisch model: reactie omgeving

Het dominante gender discours houdt hoofdzakelijk in dat mensen een bepaalde mening hebben over moslims en met name over de positie van de vrouw binnen de islam. Dit leidt er veelal toe dat mensen zich op een bepaalde manier gaan gedragen jegens moslims. Omdat de reactie van de mensen uit de samenleving een van de grootste determinanten van het dominante gender discours is, is het van belang voor het beantwoorden van de hoofdvraag te weten hoe de vrouwen denken te worden benaderd en behandeld door de rest van de samenleving.

Volgens zowel de geboren als de bekeerde moslimvrouwen wordt de reactie van de omgeving grotendeels bepaald door een specifieke beeldvorming van de islam in zowel de politiek als de media. De vrouwen zijn van mening dat de Nederlandse samenleving een heel beperkt beeld van de islam te zien krijgt. Men baseert hier zijn of haar mening op, maar het beeld is, volgens de moslimvrouwen, niet correct. Dat men daardoor een negatieve kijk heeft

op de islam is volgens de moslimvrouwen dan ook volledig te wijten aan een gebrek aan kennis over de islam.

De bekeerde moslimvrouwen stellen dat er veelal op dezelfde manier wordt gereageerd op hun bekering. Allen beamen dat ze veel de volgende opmerking te horen krijgen: 'dat heb je zeker voor je man gedaan'. Terwijl er maar één bekeerde moslimvrouw stelt te zijn bekeerd omdat ze ging trouwen met een moslimman. De andere vier vrouwen zijn om andere, persoonlijke redenen bekeerd tot de islam. Ook beamen de vrouwen dat er veelal negatief wordt gereageerd op hun bekering. Dit blijkt onder andere uit het volgende citaat: *'En mensen kunnen daar ook niet op reageren van oh wat leuk, ik ben blij voor je. Ze knipperen met hun ogen, mensen vinden het gewoon een beetje eng. Bijna iedereen associeert de islam met iets negatiefs. Dat doen zelfs mensen die niet praktiserend moslim (geboren moslims die niet bewust met hun geloof bezig zijn) zijn.'*

De geboren moslimvrouwen zeggen ook veel vragen te krijgen op het moment dat ze meer gaan praktiseren. Bij deze vrouwen zijn de reacties wisselend, een deel van de omgeving reageert negatief en een ander deel van de omgeving reageert positief. Veelal komen de positieve reacties vanuit de moslimgemeenschap zelf en de negatieve reacties vanuit de Nederlandse samenleving, maar het wil nog wel eens voorkomen dat de familie van de desbetreffende moslimvrouw negatief reageert op het praktiseren. Dit gebeurt veelal wanneer de familie zelf niet heel streng is in het geloof. Het volgende citaat ondersteunt dit: *'Thuis is het zeg maar, ja ik weet niet of ik het positief of negatief moet noemen. Mijn moeder is heel modern, en niet zo praktiserend, draagt geen hoofddoek. Zij vindt dat ik soms een beetje te ver doordraaf. Maar dat is haar mening. Ik heb wel gemerkt dat bepaalde familieleden wat meer afstand van mij nemen omdat ik dingen anders zie dan hoe zij dat zien. Mijn familie is niet heel praktiserend.'*

Zoals hierboven ook al even aangehaald, ontstaat het negatieve beeld van de islam volgens zowel de geboren als de bekeerde moslimvrouwen door verkeerde beeldvorming in zowel de politiek als de media. Wat betreft de politiek zeggen de vrouwen hier onder andere het volgende over: *'Ik denk dat het een gebrek aan kennis is. Het is de verantwoordelijkheid van de Nederlanders om kennis op te doen over het onderwerp waar zij hun zegje over doen, voordat ze beginnen met praten en een oordeel vormen. Het is bekend dat Wilders dingen uit een context trekt en echt op zoek gaat naar negatieve dingen uit de Koran, en als we gaan zoeken naar iets negatiefs dan vind je altijd wel wat.'* Deze vrouw spreekt heel negatief over Wilders, zij is van mening dat Wilders expres op zoek gaat naar negatieve aspecten van de islam. Andere vrouwen zijn van mening dat het gedrag van Wilders gebaseerd is op

onwetendheid en dat hij zijn intelligentie niet op de goede manier gebruikt: *‘Weetje voor Geert Wilders, ik bid serieus voor die man dat hij leiding mag ontvangen. Die man is vet intelligent en ik hoop dat hij die hersenen gewoon op de juiste manier gaat gebruiken en normaal met andere mensen om mag gaan.’*

Wat betreft de media zijn de bekeerde en geboren moslimvrouwen het ook met elkaar eens. Beide groepen vrouwen zijn van mening dat men op de televisie en in de kranten maar een heel beperkt deel van de islam naar voren laat komen: *‘Wat ik moeilijk vind is dat er programma’s op de televisie zijn en daarin merk je dat de islam wel altijd in een negatief daglicht wordt gezet. Interview met een moslima, die precies weet wat ze wil en echt wel sterk in haar schoenen staat, maar ze weten het altijd zo te knippen en te editen dat het uiteindelijk altijd lijkt alsof de vrouw ondergeschikt is binnen de islam. Er is zo’n programma ‘de halve maan’ ik kan dat gewoon echt niet meer aanzien.’* De vrouwen vinden de negatieve aandacht voor de islam in de media voor zichzelf niet zo’n groot probleem, maar ze zijn wel bang dat het gaat leiden tot grotere problemen: *‘Alles wat wordt uitgezonden en geschreven is wat mensen willen lezen, mensen willen slecht nieuws lezen. Kijk wij hebben een bewust vermogen, wij kunnen verder kijken dan onze neus lang is, maar veel mensen kunnen dat niet en dat is een risico.’*

Kortom, de vrouwen zijn van mening dat de beeldvorming in de politiek, en dan met name hoe Wilders zijn politiek bedrijft, en de beeldvorming in de media van grote invloed zijn op het gedrag van mensen. De vrouwen stellen dat de meeste mensen binnen de Nederlandse samenleving weinig tot geen kennis hebben over de islam. De enige bron van informatie voor deze mensen is veelal datgene wat ze horen in de politiek of wat ze lezen in de krant en zien op televisie.

De andere uitsplitsing van het dominante gender discours (zie afbeelding 1) is de mening over en de reactie op het dominante gender discours van de moslimvrouwen zelf.

1. Mening van vrouwen

2. Reactie van vrouwen

- Islam als religie
- Islam als cultuur

Afbeelding 4. Analytisch model: mening en reactie van vrouwen

Het dominante gender discours gaat voornamelijk over de positie van de moslimvrouw binnen de islam. Wat vinden de vrouwen nou zelf van dit discours? En zijn er dingen die ze doen om zo te pogen de vooroordelen die het gender discours voedt te verminderen?

Volgens zowel de geboren als de bekeerde moslimvrouwen is het dominante gender discours niet zozeer gebaseerd op de islam als religie, maar meer op de islam als cultuur. Dingen die veelal naar voren worden gebracht in het dominante gender discours zijn onder andere hoofddoekjes, burka's (niqaab), uithuwelijken en eerwraak. Alle vrouwen beamen dat uithuwelijken en eerwraak culturele kwesties zijn en over de hoofddoek en de burka (niqaab) zijn de meningen verdeeld. Wel zijn de vrouwen allen van mening dat omdat het dominante gender discours voornamelijk op culturele praktijken is gestoeld er zoveel negatieve aandacht is voor de islam. De culturele praktijken hebben niets met de islam als religie te maken, de negatieve oordelen over de islam zijn volgens de vrouwen dan ook niet terecht.

De meningen van de geboren en bekeerde moslimvrouwen over het dominante gender discours komen behoorlijk met elkaar overeen. Alle vrouwen zijn van mening dat de culturele praktijken worden gezien als onderdeel van de islam als religie en stellen allen dat dit niet correct is. Er bestaat een duidelijke scheiding tussen de islam als cultuur en de islam als religie. Niet iedere vrouw associeert zich met de islam als cultuur, dit omdat dit afhankelijk is van het gebied waar de ouders en/of grootouders vandaan kwamen. Een belangrijk verschil tussen de geboren en de bekeerde moslimvrouwen is dat de geboren moslimvrouwen zich op sommige vlakken wel identificeren met de islam als cultuur en de bekeerde moslimvrouwen dit niet doen. Dit verschil komt voort uit de opvoeding die de verschillende groepen vrouwen genoten hebben. De bekeerde moslimvrouwen zijn of christelijk, of atheïstisch opgevoed. De geboren moslimvrouwen daarentegen zijn veelal wel in een bepaalde culturele traditie opgevoed. Dit leidt ertoe dat de geboren moslimvrouwen zich vaker kunnen vinden in de islam als cultuur dan de bekeerde moslimvrouwen. Dat er een verschil is betreffende de islam als cultuur tussen de bekeerde en geboren moslimvrouwen blijkt ook uit de volgende twee citaten. Bekeerde moslimvrouw: *'Ik ben bekeerd, ik heb niets te maken met cultuur en familie enzo ik volg de Koran, dat is mijn leidraad.'* Geboren moslimvrouw: *'Maar ik vraag mezelf nog steeds af of het oprecht is of niet, of het mijn keuze is geweest. Of ik het wil omdat het een stukje identiteit is geworden. Ik was toentertijd helemaal niet bewust, ik moest het dragen bijna. Het werd van mij verwacht. Dat werd niet letterlijk gezegd, maar het was wel een duidelijk verlangen.'* Het dragen van een hoofddoek is voor deze vrouw een vorm van cultuur, dit omdat het bij haar familie een gewoonte is een hoofddoek te dragen en dit niet meer zozeer gebeurd uit bepaalde religieuze overtuiging. Bekeerde moslimvrouwen hebben niet te maken

met familiedruk of iets dergelijks. Als de hele familie vindt dat een bepaald aspect verplicht is binnen de islam, in dit geval het dragen van een hoofddoek, is het voor de geboren moslimvrouwen erg lastig om daarvan af te wijken. Bij bekeerde moslimvrouwen komt dit cultuurprobleem niet naar voren, die baseren hun manier van leven op de Koran.

Ondanks het verschil tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen betreffende de islam als cultuur en de islam als religie komen de vrouwen wel sterk overeen in hun meningen wat betreft het dominante gender discours. Alle vrouwen beamen dat wat er in de media en in de politiek naar voren wordt gebracht veelal gebaseerd is op culturele praktijken. Niet op culturele praktijken als een bepaald Arabisch dialect of een bepaalde manier van het dragen van de hoofddoek, maar eerder op culturele praktijken als uithuwelijken en eerwraak; op specifieke culturele praktijken die voorkomen bij selecte groepen moslims. Er wordt in de media aandacht besteed aan specifieke gevallen. Alle vrouwen beamen bijvoorbeeld dat eerwraak voorkomt, maar nog uitsluitend bij een klein gedeelte van de Turkse gemeenschap. Omdat het grootste gedeelte van de samenleving zijn of haar kennis baseert op de informatie die wordt gepresenteerd in de media en in de politiek, gaan deze mensen deze specifieke gevallen associëren met de islam als religie. Het volgende citaat onderschrijft het bovenstaande: *'En weet je dingen als eerwraak worden gewoon gekoppeld aan de islam terwijl dat er eigenlijk helemaal niets mee te maken heeft. Er staat letterlijk in de Koran dat een vrouw niet gedwongen mag worden. En zulke generalisering verpesten het. De media is echt op zoek naar bepaalde punten om zo te islam te kleineren.'*

Wat betreft de reacties van de vrouwen op het dominante gender discours komen de bekeerde en geboren moslimvrouwen in veel opzichten met elkaar overeen. Binnen de reacties van de vrouwen op het dominante gender discours is er een onderscheid gemaakt tussen hoe de vrouwen daadwerkelijk reageren, worden ze kwaad, of kunnen ze er niet boos om worden, et cetera en doen de vrouwen er iets aan om dit dominante gender discours te veranderen?

Er is wat betreft de reacties van de vrouwen op het discours een klein verschil gevonden tussen de bekeerde en geboren moslimvrouwen. Beide groepen vrouwen beamen dat ze het niet leuk vinden dat er op een negatieve wijze over hen wordt gedacht binnen het dominante gender discours. Toch stellen alle vrouwen zich niet erg aangesproken te voelen door het dominante gender discours, ze weten zelf beter, zij weten dat wat er in de media en in de politiek wordt gepropageerd niet correct is. Ze proberen er allen boven te staan. Wat nu het verschil is tussen de bekeerde en geboren moslimvrouwen is dat de bekeerde moslimvrouwen zich beledigd voelen wanneer er negatief over de islam wordt gesproken. Ze

hebben dan het gevoel dat men hun keuze niet serieus neemt. *'Ik heb het gevoel dat ze mijn keuze belachelijk maken door er zo negatief over te spreken, alsof ik er niet goed over heb nagedacht!'* De geboren moslimvrouwen ervaren dit niet zo, dit omdat zij niet zelf voor de islam hebben gekozen.

Alle vrouwen hebben eigenlijk het gevoel dat ze niet veel kunnen veranderen aan het dominante gender discours zoals het nu is. Eén van de vrouwen stelt dat het te maken heeft met de huidige economische crisis: *'Als de economie slecht gaat dan worden we allemaal wat extremer in ons denken. Dan kiezen we allemaal wat meer voor ons zelf en dus wat meer tegen een andere.'* De vrouwen hebben het gevoel niet veel te kunnen veranderen aan het dominante gender discours. Toch geven alle vrouwen aan dat ze het niet zomaar laten gebeuren. Stuk voor stuk stellen de vrouwen dat ze het gesprek aangaan met de mensen door wie ze negatief worden benaderd. Zo vertelt een geboren moslimvrouw dat ze nu af en toe met een hoofddoek de straat op gaat en dat ze merkt dat de tram dan niet op haar wacht: *'Ik ben toen samen met mijn vriendin naar de volgende halte gerend en daar ingestapt, ik heb de trammachinist toen wel op het voorval aangesproken, ik laat dat niet zomaar aan mij voorbij gaan.'* De vrouwen zeggen niet kwaad te worden, dat is volgens hen niet de oplossing, het gesprek met de mensen aangaan is volgens de vrouwen het enige dat ze kunnen doen. De vrouwen hopen door middel van praten de mensen te bereiken en op deze wijze meer kennis bij te brengen. Want alle vrouwen zijn van mening dat de oorzaak van het dominante gender discours een gebrek aan kennis over de islam is.

Nu alle bevindingen zijn besproken wordt het tijd alles tezamen te brengen. De hoofdvraag van dit onderzoek luidde als volgt: **'Hoe staan 'geboren' moslimvrouwen en 'bekeerde' moslimvrouwen tegenover het dominante gender discours?'**. Er kan geconcludeerd worden dat er, op een paar uitzonderingen na, weinig verschil bestaat tussen de geboren en de bekeerde moslimvrouwen. Alle moslimvrouwen stellen dat het dominante gender discours gebaseerd is op dat wat mensen zien, horen en lezen in de politiek en de populaire media. Er wordt volgens de vrouwen een foutief beeld geschetst door deze, voor de samenleving belangrijke, bronnen van informatie. De politiek en media richten zich met name op specifieke gevallen, uitzonderlijke gevallen, op dingen die niet veelvuldig voorkomen en daarnaast geen kenmerken zijn van de islam als religie. Het dominante gender discours is volgens de bekeerde en geboren moslimvrouwen gebaseerd op de specifieke aspecten van de islam als cultuur. Er wordt door de media volgens de vrouwen teveel gegeneraliseerd. Specifieke gevallen worden op de gehele moslimgemeenschap toegepast. Dit leidt ertoe dat

mensen hun vertrouwen kwijtraken in de moslimgemeenschap en daar ondervinden alle moslims de nadelen van. Toch kunnen de vrouwen zich niet heel kwaad maken om het dominante gender discours. Ze kennen hun eigen waarheden en houden zich daar aan vast.

De vrouwen zijn van mening dat de beeldvorming in de politiek, en dan met name hoe Wilders zijn politiek bedrijft, en de beeldvorming in de media van grote invloed zijn op het gedrag van mensen. De vrouwen stellen dat de meeste mensen binnen de Nederlandse samenleving weinig tot geen kennis hebben over de islam. De enige bron van informatie voor deze mensen is veelal datgene wat ze horen in de politiek of wat ze lezen in de krant en zien op televisie. Er wordt een verschil gemaakt tussen de islam als religie en de islam als cultuur. De specifieke aspecten die door de politiek en de media naar voren worden gebracht zijn veelal aspecten van de islam als cultuur. Dit komt volgens de vrouwen voort uit een gebrek aan kennis over de islam.

Conclusie/Discussie

De vraag die in dit onderzoek centraal stond is: **‘Hoe staan ‘geboren’ moslimvrouwen en ‘bekeerde’ moslimvrouwen tegenover het dominante gender discours?’**. Deze vraag werd geacht relevant te zijn omdat de vergelijking tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen mogelijke nieuwe inzichten zou kunnen opleveren in het onderzoek naar vrouwen en de islam in het algemeen. Aan het begin van het onderzoek is er beargumenteerd waarom er werd verwacht dat er een verschil zou zijn tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen betreffende het dominante gender discours. Allereerst werd er een verschil verwacht tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen betreffende het dominante gender discours omdat ze zijn opgegroeid met verschillende normen en waarden, verschillende gezinssamenstellingen en verschillende religies. Harmsen (2008) beargumenteerd dat er mogelijk verschillen tussen groepen kunnen ontstaan wanneer ze opgevoed worden met verschillende normen en waarden. Uit de gesprekken is echter gebleken dat dit niet leidt tot grote verschillen tussen de geboren en bekeerde moslimvrouwen. Ze hebben dezelfde leidraad in hun leven, de islam, en dat leidt ertoe dat ze over het algemeen op dezelfde wijze naar het dominante gender discours kijken. Tevens proberen alle moslimvrouwen de islam op een zo correct mogelijke wijze in te passen in de Nederlandse samenleving (Van de Valk et al., 2009 & Phalet, Lotringen & Entzinger, 2000) . Ook hier is dus sprake van een overeenkomst in plaats van een verschil.

Een ander mogelijk verschil dat werd verwacht had te maken met de perceptie van de vrouwen van de islam. Omdat de bekeerde moslimvrouwen bewust hebben gekozen voor de

islam en de geboren moslimvrouwen zijn opgegroeid met de islam werd hier een verschil verwacht. Echter stellen de vijf geboren moslimvrouwen die ik heb gesproken allen dat hun geloof in de islam een vrije keuze is geweest. Dit is iets wat Shanneik (2011) ook benadrukt. De jongere generatie, of dit nu moslims of christenen zijn, staat sceptischer tegenover het zomaar overnemen van de religie van de ouders. Jongeren doen heden ten dage meer onderzoek naar religie voordat ze besluiten volledig voor een religie te gaan. Omdat de islam voor alle tien de vrouwen een vrije keuze is geweest, zijn er op dit vlak ook meer overeenkomsten dan verschillen te vinden tussen de geboren en bekeerde moslimvrouwen.

Tevens werd er verwacht een verschil te vinden tussen geboren en bekeerde moslimvrouwen betreffende het dominante gender discours omdat de ene groep vrouwen, de geboren moslimvrouwen, wel in het beeld van het dominante gender discours past en de andere groep vrouwen, de bekeerde moslimvrouwen, niet. Ook dit maakte geen verschil voor de opinies van de beide groepen vrouwen. Alle tien de vrouwen ervaren het dominante gender discours als beledigend, maar maken zich er verder niet heel kwaad om, dit omdat ze hun eigen waarheden kennen (Van der Valk et al., 2009).

De belangrijkste reden waarom er uiteindelijk geen groot verschil is gevonden tussen de geboren moslimvrouwen en de bekeerde moslimvrouwen is omdat de vrouwen zelf niet zo duidelijk het verschil maken tussen geboren of bekeerd. Het enige verschil wat de vrouwen maken onderling is dat beide groepen beamen dat de bekeerde moslimvrouwen veelal strenger het geloof naleven dan de geboren moslimvrouwen. Dit wordt ondersteund door de sociaal psychologische theorie van Iyer et al. (2009). Deze theorie stelt namelijk dat mensen die nieuw zijn in een groep zich strenger aan de regels houden omdat ze zich aan de andere groepsleden willen bewijzen. Dit is iets wat de geboren moslimvrouwen zeker opvalt en wat een aantal van de bekeerde moslimvrouwen ook benadrukken. Het naleven van de Koran is de enige houvast die de net bekeerde vrouwen hebben. Van der Valk et al. (2009) stelt dat er een verschil bestaat tussen eerste generatie moslims (moslims die niet in Nederland zijn geboren) en tweede en derde generatie moslims (moslims die wel in Nederland zijn geboren). Eerste generatie moslims houden zich veel strenger vast aan de strikte regels van de Koran, tweede en derde generatie moslims bewegen zich veel makkelijker binnen deze regels. Dit onderscheid kan op de bekeerde en geboren moslimvrouwen worden gelegd. Er is uitsluitend met tweede en derde generatie geboren moslimvrouwen gesproken en deze zijn alle vijf niet heel streng voor zichzelf (lees: niet compleet gesluierd et cetera). De bekeerde moslimvrouwen daarentegen zijn veel strenger voor zichzelf (lees: sluiëren zich meer dan de geboren moslimvrouwen). Bekeerde moslimvrouwen zouden vergeleken kunnen worden met

eerste generatie geboren moslimvrouwen. Een ander verschil wat gemaakt wordt is of de vrouwen een soennitische of een sjjiitische insteek hebben. Dat verschil werkt niet door in een verschil in opvattingen over het dominante gender discours tussen de bekeerde en geboren moslimvrouwen.

De moslimvrouwen benadrukken dat er in de politiek en in de media veel aandacht wordt besteed aan de islam als cultuur en niet zozeer aan de islam als religie. Dit is precies de discussie die gaande is omtrent het multiculturalisme in de wetenschap. Okin (1999) gebruikt de islam als cultuur in plaats van de islam als religie. Dat is ook precies de kritiek die zij van velen kreeg op haar welbekende essay *'Is multiculturalism bad for women?'*. Honig (1999) stelt bijvoorbeeld dat Okin cultuurspecifieke praktijken gelijk houdt aan de islam als religie. De islam is een religie, een levenswijze en wordt door iedereen anders geïnterpreteerd (Tamir, 1999). Het is dan ook niet mogelijk om een tal van cultuurspecifieke kenmerken op te houden als definieerbare aspecten van de islam.

Zoals al meerdere malen aangegeven worden de politiek (met name die van Geert Wilders) en de hedendaagse populaire media door de vrouwen beschouwd als de aanstichters van het dominante gender discours. De vrouwen stellen dat de media en de politiek zich focussen op een beperkt onderdeel van de islam en vanuit daar generaliseren naar de gehele moslimgemeenschap. Er wordt continu de aandacht gelegd op de negatieve aspecten en veel minder op de positieve kanten van de islam. Dit is precies wat Van den Berg & Schinkel (2009) en Schipper (2012) beargumenteren.

De islam wordt veelvuldig gedefinieerd aan de hand van drie specifieke (culturele) kenmerken: de hoofddoek, uithuwelijken en eerwraak. Voor de buitenwereld (lees: mensen die niet de islam aanhangen) is de hoofddoek het meest onderdrukkende aspect van de islam. Vrouwen worden door hun man, door hun religie gedwongen gesluiert de straat op te gaan. Dit zou te allen tijde slecht zijn voor de ontwikkeling, emancipatie en gevoel van eigenwaarde van de vrouw (Saharso, 2000 & Lutz, 1996). De moslimvrouwen die ik heb gesproken beamen allen dat ze de hoofddoek beschouwen als iets bevrijdends, iets krachtigs, als een geschenk van hun kant aan Allah. De vrouwen voelen zich prettig bij hun hoofddoek, de vrouwen kunnen op deze wijze de straat op zonder continu bejegend te worden door de mensen om hun heen. Deze opinie van de vrouwen komt sterk overeen met wat Mahmood (2005) beargumenteerd, namelijk de positieve, bevrijdende en emanciperende aspecten van de hoofddoek. Tevens beamen de vrouwen allen dat het ook bevrijdend werkt omdat ze niet de druk hebben/voelen zich te conformeren aan de hedendaagse mode. Alle vrouwen die deze druk wel voelen zijn volgens de moslimvrouwen juist de vrouwen die onderdrukt zijn.

Een groot deel van de Nederlandse bevolking denkt dat uithuwelijken en eerwraak onderdeel zijn van de islam, dat dit praktijken zijn die op reguliere basis worden uitgevoerd. De vrouwen zijn in dit opzicht zeer stellig in hun mening: eerwraak en uithuwelijken zijn geen onderdelen van de islam. De islam is een zeer vrouwvriendelijke religie welke te allen tijde de rechten van de vrouw tracht te beschermen. Eerwraak en uithuwelijken komen binnen de islam dan ook niet voor. Er staat dan ook niets over eerwraak in de Koran, dit is een praktijk die te allen tijde gebaseerd is op culturele achterliggende principes (Van den Berg & Schinkel, 2009). Hetzelfde geldt voor uithuwelijken, ook hier staat niets over in de Koran. Het is zo dat uithuwelijken een gewoonte is geworden, het is onderdeel van de eeuwenoude cultuur. In Nederland is deze cultuur niet langer in grote getale aanwezig en dat leidt er toe dat er een grote afname van gedwongen huwelijken waar te nemen valt (Bartels & De Koning, 2005). Wel is het mogelijk dat mensen die islamitisch zijn deze praktijken uitvoeren. Dit doen ze dan echter niet vanuit hun religie, maar vanuit een culturele overtuiging of gewoonte. De vrouwen stellen allen dat dit vertekende beeld van de islam voortkomt uit de politiek en de media. Deze besteden aandacht aan de speciale, uitzonderlijke gevallen. Culturele aspecten als de hoofddoek, uithuwelijken en eerwraak komen hierdoor veelal aan bod en worden op deze wijze gelijkgesteld aan de islam als religie.

Alle vrouwen zeggen wel eens geconfronteerd te zijn met het dominante gender discours. Dit raakt ze zeer, maar ze kunnen dit ook snel weer loslaten, dit omdat ze, naar eigen zeggen, zelf de waarheid weten. De vrouwen weten dat hetgeen er in de media en politiek wordt gespeculeerd niet correct is, ze houden vast aan hun waarheden en proberen boven het dominante gender discours te gaan staan. Dit komt overeen met wat Van de Valk et al. (2009) beschrijven, namelijk dat hoe negatief de gedachten in de Nederlandse samenleving ook zijn over de islam, de jonge generatie moslims (lees: tweede en derde generatie moslims in Nederland) blijft te allen tijde vasthouden aan de islam. De islam is voor deze jonge generatie belangrijker dan het dominante idee in de ontvangende samenleving. Wel stellen Van de Valk et al. (2009) dat deze jonge generatie zijn uiterste best doet de islam zo goed mogelijk in de Nederlandse samenleving te laten passen. Deze generatie hecht meer waarde aan individuele vrijheid, gelijkheid en menselijkheid. Dit zie je ook terug in de reactie van de jonge moslims op de Nederlandse samenleving; ze zijn altijd bereid hun religie uit te leggen aan de onwetenden. Hoewel alle vrouwen dus het gevoel hebben niets te kunnen veranderen aan het dominante gender discours zeggen ze allemaal het gesprek met de mensen aan te gaan. Door het verspreiden van kennis hopen de vrouwen de stereotyperingen die uit het dominante gender discours voortkomen te verminderen. Want voor de vrouwen is er één ding zeker: de

belangrijkste oorzaak van het dominante gender discours ligt in het gebrek aan kennis over de islam.

Voor dit onderzoek is er met tien verschillende respondenten gesproken. Vijf bekeerde moslimvrouwen en vijf geboren moslimvrouwen. Omdat het vergelijken van de twee groepen het uiteindelijke doel was, is getracht de twee groepen vrouwen zoveel mogelijk op elkaar te laten lijken. Door middel van matching is dit gebeurd. Hoewel de groepen veel raakvlakken hebben is het niet mogelijk deze vergelijking door te trekken naar de rest van de moslimpopulatie. Er is met slechts tien personen gesproken; voor dit soort onderzoek een gebruikelijk aantal. Daarom kunnen er zeker conclusies getrokken worden op basis van de gevonden resultaten. Het is echter alleen niet mogelijk om iets te zeggen over moslimvrouwen en het dominante gender discours in het algemeen.

In eerste instantie was het plan van tevoren een discours analyse uit te voeren van het dominante gender discours in de afgelopen jaren in bepaalde media. Dit was echter in het beperkte tijdsbestek niet haalbaar. Wel is dit een zeer interessant onderzoek op zich, hoe wordt het dominante gender discours in de media weergegeven? Dat de discours analyse achterwege is gelaten is niet schadelijk voor de gevonden resultaten. Het enige waar nu rekening mee gehouden dient te worden is dat de definitie van het dominante gender discours niet gestoeld is op een eigen analyse, maar gebaseerd op wat er in de literatuur over het dominante gender discours is gevonden.

Een ander interessant onderwerp van onderzoek gerelateerd aan mijn studie is het dominante gender discours in de politiek. De positie van de vrouw binnen de islam wordt heden ten dage veelvuldig ingezet als strijdmiddel in politieke discussies. Wat wordt er als het probleem bestempeld? Welke oplossingen worden er aangedragen? Wordt er daadwerkelijk iets aan gedaan, of wordt de vrouw enkel als strijdmiddel gebruikt? Deze en andere vragen zijn zeer interessant voor verder onderzoek.

Ondanks dat de gevonden resultaten niet met zekerheid gegeneraliseerd kunnen worden naar de rest van de moslimgemeenschap kan er wel degelijk iets gezegd worden over het verschil tussen bekeerde en geboren moslimvrouwen betreffende het dominante gender discours. Er bestaat eigenlijk nauwelijks een verschil tussen deze twee groepen. De ene groep is dan wel geboren binnen de islam, maar ook de geboren moslimvrouwen geven allen aan bewust voor de islam gekozen te hebben. Dit werd door alle respondenten bevestigd en zo zijn er nog meer conclusies die zeker geldig zijn. Dus ondanks dat er niet gegeneraliseerd kan worden zijn bovenstaande conclusies zeker gebaseerd op feitelijke overeenkomsten.

Zou een andere onderzoeker, gebruik makend van dezelfde methode, tot dezelfde resultaten en conclusies zijn gekomen? Ik hoop van wel, maar ben mij bewust van het feit dat mijn rol als onderzoeker onvermijdelijk van invloed is geweest op de resultaten en conclusies. Ik ben een persoon met grote interesse in vrouwenstudies en religie, ik heb een sterke mening over de positie van de vrouw binnen de samenleving en daarnaast een duidelijke opinie over waar ik denk dat de vrouw idealiter zou staan binnen de samenleving. In de gesprekken heb ik gepoogd deze meningen te allen tijde voor mij te houden, maar het zal in de gesprekken zeker af en toe hebben weerklonken. Toch ben ik van mening dat ik geen grote invloed heb uitgeoefend op het verloop van de gesprekken. De respondenten hebben hun verhaal verteld, dit verhaal is in gesprek met mij niet anders dan in gesprek met een andere onderzoeker. In dit opzicht kan er dan ook vanuit worden gegaan dat de resultaten bij een andere onderzoeker, gebruikmakend van dezelfde methode, ongeveer hetzelfde geweest zullen zijn.

Op een paar uitzonderingen na bestaan er weinig verschillen tussen de geboren en bekeerde moslimvrouwen betreffende het dominante gender discours. Dit komt hoofdzakelijk omdat beide groepen vrouwen hun leven inrichten naar de richtlijnen van de islam. Beide groepen vrouwen proberen de islam in de Nederlandse samenleving te passen en dat zorgt ervoor dat zowel de bekeerde als de geboren moslimvrouwen op ongeveer dezelfde wijze naar het dominante gender discours kijken.

Het discours wordt volgens de vrouwen gedefinieerd door de hedendaagse politiek en populaire media. Dit zijn voor een groot deel van de Nederlandse samenleving de enige bronnen van informatie betreffende de islam. De politiek en media richten zich met name op specifieke gevallen, op gevallen die niet veelvuldig voorkomen en daarnaast geen kenmerken zijn van de islam als religie. Het dominante gender discours is volgens de moslimvrouwen gebaseerd op de specifieke aspecten van de islam als cultuur. Door een gebrek aan kennis over de islam worden deze specifieke aspecten van de islam als cultuur door een groot deel van de Nederlandse samenleving als kenmerken van de islam gezien.

Literatuurlijst

- Ahmed, L. (1992). *Women and Gender in Islam. Historical Roots of a Modern Debate*. New Haven: Yale University Press
- Al-Hibri, A.Y. (1999). *Is Western Patriarchal Feminism Good For Third World/Minority Women?* In: *Is Multiculturalism bad for Women?*. New Jersey: Princeton University Press.
- Armstrong, R. (2003). *Turning to Islam*. EBSCO Publishing.
- Bartels, E. en Koning, de, M. (2005). *Tot het huwelijk gedwongen. Voorstudie*. Den Haag: Adviescommissie Vreemdelingenzaken.
- Berg, van den, M. en Schinkel, W. (2009). *'Women from the catacombs of the city': gender notions in Dutch culturist discourse*. *The European Journal of Social Science Research*. Vol. 22, No. 4, pp. 393-410.
- Boeije, H. (2005) *Analyseren in kwalitatief onderzoek* Amsterdam: Boom Onderwijs.
- Duderija, A. (2010). *Why Muslim Converts Wear Hijab*. *Middle East Studies Online Journal*. Vol. 1, No.2, pp. 1-11.
- Geerdink, G. (2008). *Onderzoeken vanuit een biografisch perspectief, gebruikmakend van de biografische methode*. Retrieved march 7, from: http://www.velon.nl/kennisbank/241/onderzoeken_vanuit_een_biografisch_perspectief_gebruikmakend_van_de_biografische_methode
- Harmsen, E. (2008). *Nieuwe Moslims in West-Europa: Bkering tot de Islam als keuzemogelijkheid in hedendaagse westerse samenlevingen*. *Religie en Samenleving*, Vol. 3 No.3, pp. 173-196.
- Hirsi Ali, A. (2002). *De Zoontjesfabriek*. Amsterdam: Augustus.
- Honig, B. (1999). *My Culture Made Me Do It*. In: *Is Multiculturalism bad for Women?*. New Jersey: Princeton University Press.
- Hoyle, R.H., Harris, M.J. & Judd, C.M. (2002) *Research Methods In Social Relations*. (7th ed.). United States: Wadsworth Thomson Learning.
- Iyer, A., Jetten, J., Tsvirikos, D., Postmes, T. en Haslam, S.A. (2009). *The more (and the more compatible) the merrier: Multiple group membership and identity compatibility as predictors of adjustment after life transitions*. *British Journal of Social Psychology*. Vol. 48, pp. 707-733.
- Kelchtermans, G. (1994). *De professionele ontwikkeling van leerkrachten basisonderwijs vanuit het biografisch perspectief*. Leuven: Universiteit Pers Leuven.

- Klorman, B.E. (2007). *Muslim society as an alternative: Jews converting to Islam*. Jewish Social Studies: History, Culture, Society. Vol. 14 No.1, pp. 89-118.
- Köse, A. (1997). *Conversion to Islam: A study of Native British Converts*. Kegan Paul International.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Lakhdar, M., Vinsonneau, G., Apter, M.J. & Mullet, E. (2007). *Conversion to Islam Among French Adolescents and Adults: A Systematic Inventory of Motives*. The international journal for the psychology of religion. Vol. 17 No.1, pp. 1-15.
- Lutz, H. (1996). *Doeken des aanstoots*. In: Praten in het Donker. Multiculturalisme en anti-racisme in feministisch perspectief. Kok Agora.
- Mahmood, S. (2005). *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton: Princeton University Press.
- Marquez, S. (2006). *A growing number of American women find a safe haven by embracing an ancient faith*. People. Vol. 66, pp. 97-100.
- McGinty, Mansson, A. (2007). *Formation of Alternative Femininities through Islam: feminist approaches among Muslim converts in Sweden*. Women's Studies International Forum. Vol. 30, pp. 474-485.
- Nieuwkerk, van, K. (2006) *Gender and Conversion to Islam in the West*, In: van Nieuwkerk, K. (ed.) *Women Embracing Islam: Gender and Conversion in the West*. Austin: University of Texas Press, pp 1-18.
- Nolan, P. & Lenski, G. (2004). *Human Societies. An introduction to macrosociology*. Londen: Paradigm Publishers.
- Okin, Moller, S. (1999). *Is Multiculturalism bad for Women?*. New Jersey: Princeton University Press.
- Phalet, K., van Lotringen, C. en Entzinger, H. (2000). *Islam in de Multiculturele Samenleving: De opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Utrecht, Ercomer.
- Post, R. (1999). *Between Norms and Choices*. In: *Is Multiculturalism bad for Women?*. New Jersey: Princeton University Press.
- Saharso, S. (2000). *Feminisme versus Multiculturalisme?*. Utrecht, FORUM: Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.
- Saharso, S. (2003). *Culture, Tolerance and Gender. A contribution from the Netherlands*. European journal for women's studies, Vol. 10 No. 1, pp. 7-27.

- Schipper, J. (2012). *Christenen zijn bang voor moslims*. Retrieved april 18th, from: http://www.cip.nl/nieuwsbericht_detail.asp?id=28187
- Shanneik, Y. (2011). *Conversion and religious habitus: The experiences of Irish women converts to Islam in the Pre Celtic Tiger era*. *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 31 No.4, pp. 503-517.
- Smith, E.R. & Mackie, D.M. (2007). *Social Psychology* (3rd ed.). Hove & New York: Psychology Press.
- Strauss, A.L. & Corbin, J. (1994). *Grounded theory methodology: an overview*. In *Handbook of qualitative research*. pp. 273-285. Londen: Sage.
- Tamir, Y. (1999). *Siding with the Underdogs*. In: *Is Multiculturalism bad for Women?*. New Jersey: Princeton University Press.
- Valk, van der, L., Driessen, E. & Boering, T. (2009). *Jonge moslims over de kracht van hun geloof*. *Journal of Social Invention: Theory & Practice*. Vol 18 No.4, pp. 121-129.
- Vries, de, P.R. (2009). *Hoeveel moorden worden er per jaar gepleegd?* Retrieved april, 9th from: <http://www.peterrdevries.nl/peters-dagboek/hoeveel-moorden-woorden-per-jaar-gepleegd/>
- Wilders, G. (2010). *Kies voor Vrijheid. Een eerlijk antwoord*. Distributiegroep Nederland.